

УДК 347.962.1

DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.7.66>**Віталій Мартинюк,**

здобувач

ЗВО «Львівський університет бізнесу та права»

ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТІ СУДДІВ: ДОСВІД КРАЇН ВИШЕГРАДСЬКОЇ ГРУПИ

Наголошено, що вирішення проблеми ефективного формування компетентності суддів безпосередньо впливає на якість захисту прав людини і громадянина та авторитет судової влади. Акцентовано на тому, що євроінтеграційні устремління України диктують необхідність врахування передусім європейського досвіду. Підкреслено доцільність вивчення досвіду формування компетентності судді у країнах Вишеградської групи – Польщі, Словаччині, Чехії та Угорщині. Наголошено, що порівняльному аналізу досвіду країн Вишеградської групи у сфері формування компетентності суддів досі не приділялось належної уваги у вітчизняній юриспруденції.

Метою статті є узагальнення досвіду країн Вишеградської групи щодо формування компетентності суддів.

Аналіз досвіду країн Вишеградської групи щодо формування компетентності суддів дав змогу виокремити низку теоретичних положень. По-перше, в інфраструктурі системи формування компетентності суддів у цих країнах спостерігається інтеграційний підхід, що полягає у функціонуванні спеціальних установ із підготовки суддів також і як установ підготовки прокурорів і працівників апарату суду. По-друге, система формування компетентності суддів у країнах Вишеградської групи за структурою, функціями та методологією орієнтована на забезпечення безперервного навчання. По-третє, установи, відповідальні за формування компетентності суддів, забезпечують внутрішньо-державні та зовнішні комунікації, що проявляються у співпраці з науковими й освітніми установами, судами, органами судової влади. По-четверте, допускається стороння діяльність установ, відповідальних за формування компетентності суддів, однак така діяльність не може перешкоджати ефективності основної діяльності установ, якості та доступності послуг, які вони надають щодо формування компетентності суддів.

Перспективами подальших досліджень є обґрунтування основних напрямів розвитку української системи формування компетентності суддів з урахуванням досвіду країн Вишеградської групи.

Ключові слова: судова влада, правосуддя, компетентність судді, підготовка кандидата на посаду судді, підвищення кваліфікації судді, європейська інтеграція, країни Вишеградської групи.

Постановка проблеми. Важливість проблеми добору компетентних суддів є очевидною, адже ефективність її вирішення безпосередньо впливає на якість захисту прав людини і громадянина і авторитет судової влади. Однак, порівняно з іншими питаннями організації судоустрою, зазначеній проблемі приділяється вкрай мало уваги як у межах законотворчого процесу, так і у наукових працях. Мінімальні вимоги, що встановлюються до кандидата на посаду судді, а також критерії, за якими проводиться їх кваліфікаційне оцінювання, не відображають повною мірою процес формування компетентності суддів. Безперечно, система добору суддівських кадрів має бути об'єктивною. Але досягнення ефективності відповідних процесів є неможливим без поглибленого вивчення принципів, закономірностей та очікуваних результатів формування компетентності суддів.

Одним із важливих напрямів виявлення шляхів удосконалення вітчизняної системи

формування компетентності суддів є дослідження іноземного досвіду в цій сфері. Євроінтеграційні устремління України диктують необхідність врахування передусім європейського досвіду. Однак більшість країн Європи мають усталені практики підготовки кандидатів на посаду судді, що формувались протягом віків і тісно пов'язані з традиціями судоустрою в цих країнах. У питаннях формування компетентності суддів країни Європи зберігають консервативну позицію, що знаходить відображення й у юриспруденції [1]. Відтак, на нашу думку, під час напрацювання стратегії вдосконалення вітчизняної системи формування компетентності суддів треба враховувати передусім досвід країн Європейського Союзу, які мали схожі з українськими передумови здобуття незалежності, тобто тією чи іншою мірою змушені були долати руйнівний вплив соціалістичного спадку у сфері судоустрою орієнтуючись на європейські стандарти пра-

восуддя. До таких країн належать, зокрема, країни Вишеградської групи – Польщі, Словаччина, Чехія та Угорщини. Ефективні правові реформи, проведені в цих країнах, зокрема, у сфері судоустрою дали їм змогу повною мірою реалізувати євроінтеграційні наміри та стати частиною європейського співтовариства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У межах науки судового права дослідження процесів формування компетентності суддів здійснюється крізь призму аналізу способів підготовки та відбору суддівських кадрів. Організаційно-правові засади системи суддівської освіти досліджувала Я. Шевцова. З урахуванням іноземного досвіду та міжнародних правових стандартів науковиця сформулювала визначення поняття системи суддівської освіти як «сукупності навчальних закладів, які здійснюють навчання, підготовку та підвищення кваліфікації суддів, сукупність нормативно-правових актів, які регулюють освітні відносини та сукупність освітніх програм, планів, матеріалів тощо, за допомогою яких здійснюється таке навчання» [2]. Досліджуючи використання зарубіжного досвіду функціонування судових систем під час проведення судової реформи в Україні, І.С. Лісна та Т.Є. Михайлів торкалися питання врахування міжнародних стандартів під час підготовки та відбору суддів [3].

Аналіз іноземного досвіду формування компетентності суддів здійснюється переважно на прикладі США, Канади та розвинених європейських країн. Дослідженню функціонування навчальних закладів із підготовки фахівців судової системи в Канаді, Франції, Польщі та країнах СНД присвячено працю С.В. Ніколайчук, який зазначив можливість розширення спектру освітніх послуг таких закладів шляхом підготовки також інших фахівців сфери правосуддя (прокурорів, адвокатів, помічників суддів, судових приставів тощо) [4]. Порівняльне дослідження підготовки суддів у США, Німеччині та Україні здійснив О.І. Потильчак. Науковець наголосив на доцільності пошуку шляхів реорганізації системи підготовки та добору суддів з метою імплементації положень міжнародно-правових норм із урахуванням світового досвіду для забезпечення прозорого механізму призначення суддів [5].

Особливості добору суддів у постсоціалістичних країнах Європи та напрями судової реформи з метою забезпечення незалежності судової влади дослідив А. Бадо [6]. Процедура підготовки та добору суддів у окремих країнах Європи висвітлив А. Федорчук у контексті дослідження особливостей адміністративно-правового регулювання право-

вого статусу суддів [7]. Дискусійні питання узгодження європейської суддівської культури та національної процесуальної, інституційної та судової автономії висвітлив Х. ван Хартен [1]. Поряд з цим зазначимо, що порівняльному аналізу досвіду країн Вишеградської групи у сфері формування компетентності суддів досі не приділялось належної уваги у вітчизняній юриспруденції.

Метою статті є узагальнення досвіду країн Вишеградської групи щодо формування компетентності суддів.

Виклад основного матеріалу. Підготовку суддів у Польщі здійснює Національна школа судочинства та прокуратури. До її завдань відноситься: навчання суддів і прокурорів з метою одержання слухачами необхідних знань та практичних навичок, необхідних для роботи на посаді судді, судового засідателя чи прокурора; підготовка та професійний розвиток суддів, судових засідателів та прокурорів з метою удосконалення їх спеціалізованих знань та професійних навичок; підготовка та підвищення кваліфікації судових референтів, помічників судді та прокурора, пробачійних працівників і інших працівників суду та прокуратури з метою удосконалення їх професійних знань; проведення досліджень з метою визначення компетенцій та кваліфікацій, необхідних для зайняття посад у судах та прокуратурі, і їх впровадження у навчальну діяльність і управління такими дослідженнями [8].

Зазначені завдання виконуються, зокрема, шляхом розробки навчальних планів для судової та прокурорської підготовки та організації навчання; підготовки та організації іспитів для суддів, прокурорів та референтів; розробки навчальних планів та організації навчальних та інших періодичних форм безперервного професійного навчання; координація навчальної діяльності судів та прокурорів; підготовка та організація конференцій, симпозіумів та семінарів; міжнародне співробітництво; співпраця з іншими суб'єктами освітньої діяльності та інших форм професійного розвитку; видавнича діяльність, пов'язана з виконанням завдань; отримання та використання фінансової допомоги, призначеної для фінансування завдань; виконання інших завдань, пов'язаних з розвитком персоналу судів та прокуратур [8].

Основні особливості навчання у Національній школі судочинства та прокуратури Польщі полягають у такому [9]:

– установлена централізована та прозора процедура прийому у формі двоступеневого письмового іспиту, призначена для пере-

вірки правових знань заявників та їх здатності застосовувати його на практиці;

– ліміт зарахування визначається Міністром юстиції (2017 рік – 310 учнів, 2018 рік – 210 учнів);

– навчальні заняття чергуються з практикою для формування навчальних циклів, які закінчуються іспитами, призначеними для перевірки набутих навичок та знань;

– практика становить 80 % навчання;

– теоретичні заняття проводяться у приміщенні Національної школи, а практика організовується на території усієї Польщі;

– більшість предметів викладають судді та прокурори;

– вступний іспит, а також професійний іспит для суддів та прокурорів організовуються комітетами за призначенням Міністра юстиції;

– слухачі отримують стипендії.

З метою розвитку компетентності суддів, у Національній школі судочинства та прокуратури Польщі діє Центр безперервного навчання та міжнародного співробітництва. Департамент безперервного навчання пропонує навчання, що охоплює новітні чи найбільш проблемні правові норми, зокрема, запобігання транскордонній злочинності, податкові шахрайства, кіберзлочинність, право ЄС, право людини та ін., а також як інші питання, не пов'язані безпосередньо з правом (наприклад, міжособистісна комунікація, публічні презентації, управління в системі правосуддя, боротьба зі стресом та протидія професійному вигоранню, професійна етика, а також питання, пов'язані з медичною, економікою та соціологією). Слід відзначити, що безперервне навчання організовується у тісній співпраці з науковими установами, вищими навчальними закладами та Національним банком Польщі, значна увага приділяється міжнародному співробітництву [9].

У Словаччині підготовку суддів, прокурорів та судових службовців здійснює Судова академія Словачької Республіки. Основними завданнями академії є забезпечення, організація та проведення навчання, а також організація професійного екзамену на посаду судді. До додаткових завдань віднесено забезпечення, організацію та проведення спеціалізованих тренінгів для кандидатів на посаду судді під час підготовчої державної служби, необхідної для зайняття посади судді; навчання кандидатів для вдосконалення та доповнення знань, необхідні для зайняття посади судді; навчання кандидатів на посаду прокурора під час підготовчої практики; спеціалізована підготовка службовців вищого суду. Академія у межах

своїх компетенцій забезпечує та координує міжнародне співробітництво у сфері підготовки суддів, зокрема підготовку та організацію спільних міжнародних освітніх заходів з іншими національними або міжнародними організаціями. У законі, що регулює діяльність академії особливо наголошується, що академія, крім основних функцій, організовує оренду своїх приміщень, надає послуги розміщення, пансіонату та відпочинку, здійснює редакційну та видавничу діяльність; однак діяльність за цими напрямками не повинна порушувати якість, обсяг та доступність основних послуг академії [10].

Судова академія Словачької Республіки забезпечує як первинне, так і безперервне навчання суддів, прокурорів та судових службовців. До її структури входять департамент публічного права (відділення кримінального, конституційного, фінансового та адміністративного права), департамент приватного права (відділення цивільного та господарського права), а також департамент міжнародного та європейського права, початкової освіти та суспільствознавчих дисциплін. Крім керівників відділів педагогічний склад академії включає зовнішніх членів, якими стають судді, прокурори та науковці-експерти, обрані Правлінням Судової академії відповідно до встановлених критеріїв [11].

Згідно Закону «Про суди і суддів» §. 6/2002, підготовка суддів та службовців судової системи у Чехії здійснюється у Судовій академії. Згідно основних передбачених законом функцій, Судова академія організовує та проводить адаптаційні курси, семінари та лекції для кандидатів на посаду судді та бере участь у відборі кандидата на посаду судді; готує та впроваджує освітні заходи, спрямовані на підвищення професійного рівня суддів та прокурорів; забезпечує професійну підготовку для інших осіб та виконує інші завдання, якщо це передбачено спеціальним нормативно-правовим актом [12].

Згідно статуту, Судова академія здійснює підготовку та забезпечує проведення професійних освітніх заходів з підготовки суддів і систематичне навчання суддів, прокурорів та інших осіб, які працюють у судовій системі. Слід відзначити, що освітня діяльність академії планується та проводиться у тісній співпраці із судами та прокуратурами, що дає змогу врахувати їх актуальні потреби. З цією метою ж метою у академії проводиться дослідження потреб та вимог щодо компетентності суддів, прокурорів та інших професійних груп і надається інформація про всі майбутні освітні заходи. Крім освітньої діяльності, чеська Судова академія проводить кваліфікаційну оцінку для вищих

посадових осіб суду та прокуратури відповідно до спеціального регламенту; надає бібліотечні та інші інформаційні послуги, виконує видавничу та аналітичну діяльність, пов'язану з її місією; у співпраці з Міністерством юстиції розробляє методологію кваліфікаційного оцінювання суддів; забезпечує міжнародну співпрацю, а також організовує конференції, семінари, тренінги [13].

Навчання в Судовій академії здійснюються викладачами, призначеними Радою Судової академії. Викладачі Судової академії обираються із суддів, прокурорів, адвокатів, нотаріусів, судових виконавців, викладачів університетів та інших експертів. Слід відзначити, що у випадку залучення до роботи в академії суддів та прокурорів, які суміщатимуть професійну та педагогічну діяльність, Рада вимагає висновку голови відповідного суду чи головного прокурора щодо можливості їх призначення на посаду викладача Судової академії [12].

В Угорщині підготовку суддів та працівників суду здійснює Угорська академія юстиції. Кандидат на посаду судді має пройти обов'язкове стажування протягом щонайменше трьох років. У цей період вони зобов'язані брати участь у обов'язкових навчальних програм на постійній основі. Навчання відбувається у таких формах: навчальні курси з професійних навичок юриста; навчання з права ЄС; стажування в судах; навчання під час стажування (судді-стажери готують проекти документів на вимогу свого керівника (судді), які підлягають погодженню суддею); здобуття позаправових навичок, зокрема, з публічних виступів, медіації, а також психологічні аспекти роботи юриста. Угорська академія юстиції забезпечує також безперервне навчання для суддів. Кандидатам на посаду судді доступні загальноєвропейські тренінги, однак академія не виступає співорганізатором міжнародних тренінгів. Прозорі інструменти щодо врахування потреб судової системи та суддів при навчанні, а також щодо оцінки результатів первинного і безперервного навчання відсутні. Загалом, система підготовки кандидатів на посаду судді перебуває у процесі реформування [14].

Висновки

Аналіз досвіду країн Вишеградської групи щодо формування компетентності суддів дає змогу виокремити подальші положення:

1. В інфраструктурі системи формування компетентності суддів спостерігається інтеграційний підхід, що полягає у функціонуванні спеціальних установ з підготовки суд-

дів також і як установ підготовки прокурорів та працівників апарату суду.

Слід відзначити, що в Україні ідея об'єднання Національної школи суддів України та Національної академії прокуратури України наразі не знайшла достатнього наукового та практичного обґрунтування. Як зазначив під час публічного обговорення шляхів реформування прокуратури в Україні ректор НШСУ М. Оніщук, «Об'єднання суддівських і прокурорських навчальних процесів можливе у випадках, коли прокуратура входить до системи судової влади і існує єдиний орган – національна магістратура, що вирішує питання допуску до професії як судді, так і прокурора В Україні ж, де системи органів прокуратури і судустрою окремі, об'єднання навчальних закладів лише утруднить організацію та процес підготовки кадрів... створення єдиного навчального центру для суддів і прокурорів є корисною ідеєю для майбутнього, коли прокуратура увійде до судової системи або ж будуть створенні сприятливі умови для такого об'єднання» [15].

2. Система формування компетентності суддів у країнах Вишеградської групи за структурою, функціями та методологією орієнтована на забезпечення безперервного навчання, що забезпечується як шляхом первинної підготовки кандидатів на посаду судді, так і реалізацією комплексу заходів з розвитку компетентності шляхом формування нових компетенцій, як юридичних, так і позаправових.

3. Установи, відповідальні за формування компетентності суддів, забезпечують внутрішньодержавні та зовнішні комунікації, що проявляються у співпраці з науковими і освітніми установами, судами, органами судової влади з метою розробки навчальних програм, які найбільш повно відповідають актуальним потребам, що висуваються до компетентності судді, а також максимально наближені до практики.

4. Допускається стороння діяльність установ, відповідальних за формування компетентності суддів, зокрема, пов'язана з науковою і видавничою діяльністю, організацією міжнародних заходів та тренінгів, залученням міжнародної фінансової допомоги тощо. Однак, така діяльність не може перешкоджати ефективності основної діяльності установ, якості та доступності послуг, які вони надають щодо формування компетентності суддів.

Перспективами подальших досліджень є обґрунтування основних напрямів розвитку української системи формування компетентності суддів з урахуванням досвіду країн Вишеградської групи.

Список використаних джерел:

1. Harten H. Who's Afraid of a True European Judicial Culture? (February 3, 2012). DOI: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2117842>.
2. Шевцова Я. Організаційно-правові засади системи суддівської освіти. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 8. С. 226–230.
3. Лісна І.С., Михайлів Т.Є. Використання зарубіжного досвіду функціонування судових систем під час проведення судової реформи в Україні. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. № 1(26). С. 14–18.
4. Ніколайчук С.В. Зарубіжний досвід організації діяльності навчальних закладів із підготовки фахівців судової системи. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2014. Вип. 29 (2.1). С. 77–80.
5. Потильчак О.І. Добір та підготовка суддів: аналіз міжнародно-правових актів зарубіжного та вітчизняного законодавства. *Юридична наука*. 2014. № 11. С. 173–180.
6. Badó A. Political, Merit-Based and Nepotic Elements in the Selection of Hungarian Judges. A Possible Way of Creating Judicial Loyalty in East Central Europe. *International Journal of Legal Profession*. 2016. URL: <https://ssrn.com/abstract=2836384>.
7. Федорчук А.Б. Імплементация зарубіжного досвіду адміністративно-правового регулювання правового статусу суддів. *Підприємництво, господарство і право*. 2019/2. № 8. С. 110–118.
8. On the Polish National School of Judiciary and Public Prosecution ACT of 23 January 2009 (in ed. 06 June 2019). URL: https://www.kssip.gov.pl/sites/default/files/act_on_the_national_school_of_judiciary_and_public_prosecution.pdf.
9. National School of Judiciary and Public Prosecution. URL: <https://www.kssip.gov.pl/angielski#INITIAL%20TRAINING>.
10. On Judicial Academy: Act No. 548/2003 of 4 December 2003 as amended by Act No. 757/2004 Coll. URL: <https://www.ja-sr.sk/files/Act%20No%20548-2003.pdf>.
11. Education. URL: <https://www.ja-sr.sk/en/node/1999>.
12. Zákon o soudech, soudcích, přísedících a státní správě soudů a o změně některých dalších zákonů (zákon o soudech a soudcích). URL: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2002-6>.
13. Statut Justiční akademie. URL: https://www.jacz.cz/images/documents/dokumenty_ke_stazeni/aktual_statut_ja_2014_1.pdf.
14. Court staff training systems in the EU. Hungary. URL: <https://e-justice.europa.eu/fileDownload.do?id=4b63fdb3-6c78-402c-a4e8-099cbdce5bfa>.
15. Об'єднання суддівської і прокурорської освіти не на часі. URL: <http://www.nsj.gov.ua/ua/news/obednannya-suddivskoi-i-prokurorskoj-osviti-ne-na-chasi/>.

Vitaliy Martynuk. Achieving competence of judges: experience of Visegrad group countries

It is emphasized that solving the problem of effective formation of judges' competence directly affects the quality of protection of human and civil rights and the authority of the judiciary. Emphasis is placed on the fact that Ukraine's European integration aspirations dictate the need to take into account, above all, the European experience. The expediency of studying the experience of forming the competence of a judge in the countries of the Visegrad group – Poland, Slovakia, the Czech Republic, and Hungary – is emphasized. It is emphasized that the comparative analysis of the experience of the Visegrad Group countries in the field of forming the competence of judges has not yet received due attention in domestic jurisprudence.

The purpose of the article is to summarize the experience of the Visegrad countries in the formation of the competence of judges.

The analysis of the experience of the Visegrad Group countries in the formation of the competence of judges allowed us to identify a number of theoretical provisions. First, in the infrastructure of the system of forming the competence of judges in these countries, there is an integrated approach, which consists in the functioning of special institutions for the training of judges as well as institutions for the training of prosecutors and court staff. Secondly, the system of forming the competence of judges in the Visegrad Group countries in terms of structure, functions, and methodology is focused on providing continuous training. Third, the institutions responsible for the formation of the competence of judges provide internal and external communications, which are manifested in cooperation with scientific and educational institutions, courts, and the judiciary. Fourth, third-party activities of institutions responsible for the formation of judges' competence are allowed, however, such activities may not impede the efficiency of the main activities of the institutions, the quality, and accessibility of the services they provide for the formation of judges' competence.

Prospects for further research are to substantiate the main directions of development of the Ukrainian system of forming the competence of judges, taking into account the experience of the Visegrad countries.

Key words: judiciary, justice, competence of a judge, preparation of a candidate for the position of a judge, advanced training of a judge, European integration, Visegrad group countries.